

KÖNYVISMERTETÉS.

I.

Ányos Pál versei; bevezetéssel és jegyzetekkel kísérve kiadta Császár Elemér.
Régi Magy. Könyvtár 23. sz. Franklin.

Ányos rövid, de lelki izgalmakban gazdag költői pályáját a kortársak őszinte csodálattal dicsőítették. A rövid, de gyötrő élet elmúlta után az utókor, az irodalomtörténet meleg érdeklődéssel igyekezett Ányos életét és működését megérteni. De a megértés helyett a zavar, az ellentmondó állítások és feltevések szaporodtak. Minél többször s minél többen nyúltak az Ányos-kérdéshez, annál bonyolultabbá vált a kérdés maga a nélkül, hogy az állítások és vélekedések a meggyőzés ellenállhatatlan erejével hatottak volna. Miért lett Ányos szerzetes? Széchynek van-e igaza, ki az Endrődi közölte családi hagyomány értelmében dacznak s az ifjú csalódásnak tulajdonítja e lépést? Vagy valóságos hivatásérzet vezette e pályára, mint Gellért és mások vélekednek? Azzal sem igen vagyunk tisztában, hogy a szerzetes ajakán fel-feltörő gyötrődés szava az életpályában is csalatkozott lélek megnyilatkozása vagy csupán a fiatalos elme öntépelődése. Szerelmi versei valódi érzésnek vagy képzelt helyzetnek visszhangjai? Bánata vajjon egyszerűen csüggedező reflexio vagy pedig reménytelen pessimismus? A betegségről szóló ellentétes vélekedésekről nem is szólva: ime mennyi vitás körülmény, mennyi döntésre váró ingadozás!

Azt hiszem, ehhez a döntéshez Császár az első helyes lépést megtette. Nevezetesen jelzett művében a gyakorlott philologus éles és szigorú kritikájával kiadta Ányos verseit — az eredeti fogalmazásban. S azt hiszem, a megbízható szöveg alapján most már biztosabb alapról lehet megállapítani az eddig ingadozó jellegű körülményeket. Idáig a kutató a Bacsfányi-féle kiadást használhatta, mert más nem volt. Vagy ha volt is: a Bacsfányiét követte. Már pedig Bacsfányi az Ányos verseit az akkori sajtósági kiadói elv szerint rendezte sajtó alá a Magyar Minerva I. kötete gyanánt. Kijavította a — szerinte — hibás helyeket és tetemeesebb fogatkozásokat; megegyengette a verseket s könnyű kézzel megváltoztatta. Szerinte az Ányos kiadójának poétának kell lenni. S mint a Császár közölte variánsokból látható, Bacsfányi alaposan meg is

mutatta, hogy ő poéta és nem kiadó. Az Abafi-féle kiadás ennek a hibás kiadásnak pusztá lenyomata. Pedig legalább ott lehetett volna jobb, a hol Bacsfányi a censura miatt tett változtatásokat vagy kihagyásokat.

Császár a szövegközlésben lelkiismeretesen felhasználta a kéziratokat: a család birtokában levő esztergárit, az akadémiai, mit Bacsfányi használt, a Kreskay-féle gyűjteményt stb. Pontosan közli a kézirati variánsokat is a nyomtatott szövegváltozatokkal együtt. A Bacsfányi javításait, egyengetéseit visszaigazítja. Eredeti szöveget közöl ott is, hol Bacsfányi nem esztétikai vagy nyelvészeti meggyőződése és felfogása alapján, de a cenzorra való tekintetből változtatott vagy épen törölt. Az egyes költeményekhez fűzött könyvészeti és irodalomtörténeti jegyzetek teljesen megfelelőek s a kiadó bőséges tárgyi ismeretéről tanúskodnak. Egyszóval a Császár Ányos-kiadása kiállja a legszigorúbb kritikát is.

A gyűjteményt a kiadó rövid életrajzzal vezeti be, a mely azonban az előszó szerint egy nagyobb, sajtóra kész Ányos-monographia kivonata. Így ebben az életrajzban részletekig ható elemzést s irodalomtörténeti bizonyítást nem találunk. Az Ányos életében vagy költői működésében felmerült s még nem tisztázott körülmények (olvasmányai, összeütközése hivatásával, szerelmi költészete, melancholiája) mint a részletes vizsgálat eredményei vannak említve. Ezek természetesen a monographiában részletes bizonyítást fognak nyerni. S most már érdeklődéssel várjuk a kiadó ígértét: az Ányos-irodalom teljes és kritikai ismeretével megírt Ányos életrajzot. Ennek megírására bizonyynyal Császár a leghivatottabb, ki Ányos verseit philologiai gondossággal és szeretettel úgy adta ki, hogy az a mai követelményeket teljesen kielégíti.

DR. KRISTÓF GYÖRGY.

II.

A magyar népdal hatása műköltészetünkre Pálóczi Horváth Ádámától Petőfiig. Irta *Galamb Sándor*, Budapest. Stephaneum-nyomda. 1907.

Ezzel a kérdéssel általánosságban többen foglalkoztak már. Szerző arra vállalkozott, hogy részletesen, költőről költőre haladva kimutatja, melyik mit tanult a népdaltól. Kár, hogy nem kapcsolódik e munka Arany János »A magyar népdal az irodalomban« című tanulmányához, a mely négy részre volt tervezve; belőlük azonban csak az első, »az öntudatlan népiesség kora« készült el, a többi háromnak csak vázlata maradt. Nem azt kívánjuk, hogy jelen munka egyszerű folytatása lett volna Arany töredékének, hanem, hogy eredményeit bevezetésében megemlítvén rajzolta volna röviden a XVII—XVIII. századot, a melyek már nincsenek meg Aranynál és a továbbiakban is hivatkozott volna Arany vázlatára, idézte volna találó kifejezéseit s ne intézte volna el rövidesen, egy apró jegyzetben Aranynek úttörő szerepét. Ennyit megkövetel Arany Jánosnak e téren való tekintélye, meg az irodalmi hagyomány.

Ha ezen az úton indul el, most nem nélkülöznénk bevezetésében a népi és műköltészet viszonyának kifejtését. Nem lehetne még az a

kifogásunk sem, hogy a népköltészet XVIII. századbeli megbecsüléséről szólván, a külföldi irodalmakkal egy kalap alatt tárgyalja le a magyart is; pedig nálunk egészen külön oka is volt a műköltészet népiestől való eltávolodásának: a latin, majd a német műveltség uralkodása vezető köreinkben.

Részletes tárgyalása során kevésbé ismert adat, hogy az első népköltészeti gyűjtésre felhívó szózat a Rát Máttyás Magyar Hírmondójának 1782-iki ötödik »levelében« van. A szerkesztő bevezető sorai után Révai Miklós veszi át a szót. Az ő gondolata volt a gyűjtés, de nem lett belőle semmi. Őket a népköltészet még nem is önmagáért érdekelte: Rát a népdalok régiségét, Révai pedig »különböző szó ejtésekét« hangoztatja.

Pálóczi Horvát Ádám versein már a Holmiban megérik a népies hatás; gyűjtővé azonban csak negyedszázaddal később lesz. A Magyar Árion előszavában (1814) szól a »régii kurta versek« értékéről s ajánlja a nemzeti versformát, a melyet maga is szinte kivétel nélkül használ. Azonban az ő népiessége még csak a kifejezésekben és a népiesnek vélt leplezetlen szókimondásban nyilvánul, de hangját ritkán találja el a népdalnak. Azonfelül efféle költeményei elnyújtottak és nevetésre szántak. Legjobban azok a versei sikerültek, melyekben egy-egy régi töredéket kiegészít, tovább költ. Közülök kettő Thalyt is megtévesztette. Az egyik, a »Telekes bocskor, gyöngyös kapcza«, melynek csak az első sora régi a másik az »Amott kerekedik egy fekete felhő«, melynek a Vitézi Énekekben közölt nyolcz sorából a négy utolsót Horváth toldotta hozzá. Ez az adat teljesen új.

Horváth Ádám debreczeni deák volt. Debreczenből származott a vele egy időben működő s népies hajlamú Csokonai is. Róla azt a találó észrevételt olvastam valahol, hogy származásánál, nevelkedésénél fogva lelkében magyaros és népies volt, de az iskola, az uralkodó irodalmi ízlés eltérítette természetes hajlamától. Szépen igazolja ezt jelen tanulmány is. Lelkesen emlegeti »az Árpád szerencsi táborát«, s költészetében mégis idegen hatások, idegen irányok érvényesülnek. Megírja a Paraszt-dalt, — de Kazinczy és Kölcsey tetszését nyeri meg vele, tehát nem népies. A nép csak a Szegény Zsuzsi két első sorát s a Csikóbőrös kulacs első szakát vette át tőle. Hogy mily nagy különbség volt a népdal hangja és az ő lyrájáé között, arra szép példa a Lilla-dalok között a Habozás című, a melynek többsorú versszakaiiban négy-négy sor mindig népdal s a többi velök ellentétes sor a Csokonai sajátja. Első népdalát a Tempefői végen, nem ártott volna egybevetni a Népdalok és Mondák első kötetének 306., 307. népdalaival.

Horváth és Csokonai — Arany kifejezése szerint — a népdalt, mint *genre*-t, objective akarták művelni. A XIX. századbeli népies irányú haladás okait tüzetesen elmondván, a szerző áttér Kölcseyre, a ki — Arany szerint — *emelni* akarta a népdalt. Ki akarta belőle küszöbölni a Csokonaiiban megrótt »gyöngyalak« és »kincsem«-féle »köz expressiókat«, festő sorát csak »üres, ízetlen rímjátéknak« nézte. Keserves műgondal »találgatta a parasztdal tonját« s a népiesből finomított dallal akart nemzeti tartalmat adni költészetünknek, melyet idegenszerűvé tettek Pán

sípja és Tytirus rigmusai. Finomított népdalai: *Bú kél velem . . . , Hervadsz, hervadsz . . . , Búsan csörög . . . , Csolnakon*, Kölcsey ízlésénél fogva nem népiesek, elhibázott törekvésénél fogva mesterkéltek.

Közelebb jutott a népdal lelkéhez a szerb származású s a szerb népköltéssel sokat foglalkozó Vitkovics. Jól alkalmazza a festő sort, utánozza a népdal formáját s el-eltalálja a hangját is, bár elterjedt népdalát nem ösmerünk. Utána Kisfaludy Károlylyal foglalkozik terjedelmesebben a szerző, bár népies dalait — szerintünk — kelleténél többre becsüli. Lehet, hogy sok sajtáságát elleste a népdalnak, azért még sincs több nép szájára átment dala ennél a négy sornál:

»A ki szeretőjét Igazán szereti,
Legyen bármi sötét Mégis felkeresi.«

Ő is még emelni akarta — Kölcseyvel, Bajzával — a népet, a népdalt, sőt Bajza egy újabban kiadott levele szerint még azt is szerette volna, ha Kisfaludy metrumban írta volna dalait!

Előzőinél sokkal jobban sikerül a népdal Czuczornak, bár ő is sokat elhibázott. A finomítás és nemesítés helyett nála néha a nevetető vagy tanító szándék bánt bennünket. A sikerültebbek közé soroznók a szerző által említettekén kívül a Heckenast-féle (1858-iki) kiadás II. kötetében a 14., 25., 32., 53., 55., 121., 161. lapjain levőket, részben vagy egészben; ellenben nem tartjuk sikerültnek a Csaplárosnét és a Kedvest látogatót, bármennyire drámai menetűek, — sem a Bordalt. S nem mondanók azt Czuczorról, hogy *nem költő*; hiszen maga mondja szerző, hogy 39 dala átment a nép ajkára. S nem írónok alá ezzel ellentétben azt sem, hogy Kölcsey és Kisfaludy Károly meg *nagy költők*. Ha Czuczor *semmi*, akkor ez a kettő is legföljebb *valami*. Az ilyen rövid, viszonyítást követelő ítéletekkel csínján kell bánni!

Vörösmarty népiességét ismét túlbecsüli szerzőnk. »Legszebb népdala«: *A szeretők* szép, de nem népdal; a *Bús legény* sem az. Erdélyi Jánosnak

»Nem panaszlok, nem szokásom,
De panasz könyhullatásom«

kezdetű dalának van a szerzőtől idézetten kívül másik népies párja is:

»Nem átkozlak, nem szokásom,
De sűrű könyhullajtásom
Felhat a magas egekre . . . «

Döbrentei katonadalai után egy alig ösmert, igazán népies költőnket veszi sorra a tanulmány: *Szentiványi Mihályt*, kinek népdalait a Vadrózsákban is megtalálhatjuk. *Beteg szerető* című dalának első szaka emlékeztet a *Kis kertemben rozmaringot ültettem* kezdetű népdalra, a mi szerző figyelmét elkerülte.¹

Igy emelkedünk a népies költészet szelíd lejtőjén mind magasabbra szerzővel, midőn egyszerre csak egy sziklafal mered előttünk:

¹ Szentiványi már, akárcsak Petőfi, — Arany kifejezése szerint — önmagáért míveli a népdalt; se *le nem száll* a néphez, se nem akarja *fölemelni*.

Petőfi. »Büszkén magasan kiemelkedve tekint társaira, a környező eltörpülő dombokra«. Ezzel a hasonlattal magyarázza szerző viszonyát előzőihez. Egy másik csinos hasonlattal pedig — befejezésül — megjelenésének hatását festi. Tanulmányával ismerkedvén, csaknem teljesen bejártuk az ő útját, sorra vettük a tárgyalt költőket, idézeteket. Ez a magyarázata, hogy aránylag sok apró kifogásunk volt ellene. De végezetül hálásak vagyunk neki az élvezetes, tanulságos útért, a melyen bennünket vezetett, tanulmányát igen érdemes munkának ítéljük, itt-ott mutatkozó felületességét megbocsátjuk, hiszen nagykiterjedésű mezőn kellett vizsgálódnia. A népdalkisérletek részletes elemzése tudunkkal egészen új próbálkozás, és ha az eredmény nem mindig elfogadható, ennek oka az elemzés természetében van. Bajos annak hatását, a mi a maga egészében szép, ízekre szedett részeiből kimagyarázni — különösen a népdalban.

A munka elolvasásra érdemes, élvezetes, tanulságos; irodalomtörténeti, poétikai kérdésekben jó segítség is lehet.

FÜLÖP SÁNDOR.